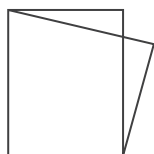

Mænd i børnehaven – gør de egentlig nogen forskel?

Bent Olsen,
professor, Institutt
for pedagogikk
og livslang læring,
Fakultet for
Samfunnsvitenskap
og Teknologiledelse,
NTNU i Trondheim

Eli Smeplass,
stipendiat, Institutt
for Sosiologi og
Statsvitenskap,
Fakultet for
Samfunnsvitenskap
og Teknologiledelse,
NTNU

Desværre har de danske pædagoger og lærere ikke så meget forstand på at skabe stærke drenge, fordi de fleste selv er kvinder. De danske pædagoger og lærere er gode til at skabe stærke piger, det er tydeligt for mig at se. Hvis man skal skabe rigtige mænd, skal der mænd til at rådgive de kvindelige pædagoger og lærere.

Carl-Mar Møller i bogen Kvinder.

At dele mennesker op i køn er ligeså gammeldags som en Nokia 3310.

Mansoor Hussain (17) Norges Socialdemokratiske Ungdom i avisen Aftenposten.

Det er en udbredt opfattelse, at mænd er en ekstraordinær pædagogisk ressource i børnehaverne, og at man derfor bør fremme en større andel af mandligt ansatte i børnehaverne. Vi skal undersøge og problematisere denne præmis sammen med andre forestillinger om kønsopdelingen på børnehavområdet.

Artiklens fremdrift

Artiklen lægger fund frem fra et større forskningsprojekt om mandlige og kvindelige ansattes pædagogiske værdier i børnehaven. Datamaterialet består af 700 spørgeskemabesvarelser fra ledere, pædagoger og pædagogmedhjælpere i samtlige 80 børnehaver i to danske kommuner. Det teoretiske rammeverk er udviklet med baggrund i Pierre Bourdieus forskning og Mary Douglas' Grid-Group teori.

Mænd i børnehaven – gør de egentlig nogen forskel?

Det synes, som om det etablerede standard-synspunkt er, at en overvægt af kvindeligt pædagogisk personale fremmer **et mere feminint miljø, som ikke i fornødent omfang tilgodeser drenges behov, ønsker og udtryksmåder.**

Efter en kort statusopgørelse over temaet børnehaver, køn, pædagogisk forskning og politik stiller vi to helt forskellige konstruktioner af køn op over for hinanden. Dels en social-konstruktivistisk, dels en historisk sensitiv sociologisk i egenskab af Pierre Bourdieus kønsteoretiske bidrag. Med disse udgangspunkter gennemgås to forskningsarbejder, som begge problematiserer ideen om, at et kønnet skel ned mellem det mandlige og kvindelige personale skulle være en central kategori inden for børnehaverområdet. Med de behandlede kontroverser inden for den pædagogisk indrammede kønsforskning giver vi os i kast med at omdefinere forståelsen af køn inden for pædagogikken og pædagogisk forskning¹.

Investeringerne i køn

Andelen af mænd blandt personalet i danske børnehaver for de 0-6-årige børn har altid været beskedent. BUPL har opgjort, at de pædagoguddannede mænds andel af pædagoger i vuggestuer, børnehaver og aldersintegrerede institutioner i begyndelsen af januar 2013 var lidt under 6,5 % (BUPL 2015); andelen af mænd har været svagt stigende de seneste år (Kvinder & Mænd, 2011, s. 25). I Danmark (FLERE MÆND TAK! 2009) og flere andre lande som Norge (Stortingsmelding 7, s. 15) og Tyskland (Friedmann 2012) har der udviklet sig et politisk ønske om at få mere mandligt pædagogisk personale ind i børnehaverne – og dermed relativt færre kvinder. En central del af de børnehavepædagogiske kønsinvesteringer er drevet frem af spørgsmål med ophav uden for feltet selv i form af

politiske programmer for "ligestilling" mellem drenge og piger, mænd og kvinder, idet forskellene dem imellem gerne er beskrevet som forskelle i "kønsroller" som hos Wahlström (2005) og Dolk (2011). De pædagogiske interesser for ligestilling kan ses som en forlængelse af det overordnede demokratisk-politiske og kulturelle projekt, som søges fremmet inden for mange både private og offentlige sektorer (Redegørelse 2016). Her har Danmark et af verdens mest kønsopdelte arbejdsmarkeder. Mere end 60 procent af de erhvervsaktive er beskæftiget inden for brancher, hvor der er mindre end 25 procent af det ene køn (Holt m.fl. 2006, s. 48), mændenes andel inden for børnehaverområdet er som det blev omtalt i indledningen på 6,5 %. Mandlige pædagoger har i gennemsnit en højere løn end de kvindelige og en

Pardannelsens magi kan udmærket betragtes som drevet af symbolske spil mellem at skjule og hylde kroppen.

mindre lønspredning (Lønkommissionens redegørelse 2010, s. 432).

Det synes, som om det etablerede standardsynspunkt er, at en overvægt af kvindeligt pædagogisk personale fremmer et mere feminint miljø, som ikke i fornødent omfang tilgodeser drenges behov, ønsker og udtryksmåder. Følgelig betragtes mandligt personale som en ekstraordinær og ønsket ressource, der i kraft af sit køn menes at tilføre børnehavetilivet de unikke kvaliteter, der tilgodeser drengenes interesser på måder, som deres kvindelige medpart angiveligt skulle have vanskeligere ved (Nielsen 2005, s. 34-38; Nielsen i Nordberg 2012; Friis 2006).

Mænd og kvinder i børnehaven: indspil fra den kvalitative forskning

Det er ganske få og metodisk selektive kvalitative studier, som rapporterer, at mænd leverer et eget bidrag i børnehaven i form af handlemønstre som på enkelte områder adskiller sig fra det kvindelige personale. Det går igen i de få skandinaviske studier

af kvindelige og mandlige bidrag til hverdagslivet i børnehaven, at mændene bringer nogle præferencer og tilbøjelighed med ind her, hvor de undergår en vis, men begrænset moderation (især Havung 2000; Røthing 2006). Der er nogle bestemte gøremål, som udføres af kvinder med ingen eller begrænset hjælp fra mændene. Det er et næsten rent kvindedomæne, når børn sættes i gang med klippe-og-klistre og med at lave pyntegenstande og tager initiativet, når børnehavens rum skal indrettes og udsmykkes. På samme måde er snedkerering, grovmotoriske aktiviteter indendørs og idræt udendørs mændenes tilnærmelsesvist suveræne domæne (Havung 2000, s. 129). På den måde ser de to køn ud til at skabe lidt forskellige rum for børnene, uden at denne forskellighed kan bestemmes nærmere. Havung (2000, s. 181) konkluderer at hele arbejdskulturen, indhold, arbejds måder, mellem menneskelige relationer og tilrettelæggelsen af det fysiske miljø er stærkt kvindedomineret. Her kunne man forledes til at tro, at den maskuline eller mandlige dominans som eller

kendetegner de fleste samfundsarealer er vendt på hovedet i børnehaven. Men at børnehavens hele rum beskrives som "kvindedomineret" bibringer imidlertid ingen indsigter i, hvordan det specifik kvindelige eller feminine står op over for det mandlige og maskuline andet end på det empiriske eksempelplan.

Ingen af de nævnte undersøgelser kan bidrage til videre indsigter i eller dokumentation af, hvad forskellene i pædagogiske tilbøjeligheder måtte betyde for det mandlige personale – eller det kvindelige – relationer til børnehavens drenge eller dens piger. De stærke ønsker og store forhåbninger til en øget mandlig repræsentation i børnehavernes personalemasse står tilsvarende svagt, når det kommer til empiriske studier og teoretisk forankrede indsigter i disse forhåbningers forudsætninger.

Brugen af såkaldte "traditionelle kønstereotyper" og hvordan drenge "konstrueres" som drenge og piger som piger er en anden måde at indfange personalets møde med børnene på (Hardardottir

Mænd i børnehaven – gør de egentlig nogen forskel?

& Petursdottir 2014). Denne og lignende måder at arbejde på lider imidlertid under, at der opereres med "tradition", "kønsstereotypi" og "konstruktion" på en måde, hvor alt dette ikke er tydeliggjort og under eksplicit teoretisk kontrol.

Vi vil derfor som modvægt skitsere en historisk og kropslig sensitiv måde at forstå reproduktion, køn og pædagogik på.

Modsætninger i den maskuline dominans

Social- og sundhedsområdet og børnehaverne beskrives gerne som "kvindedominerede erhverv", de har simpelthen mange flere kvinder ansatte end mænd. I tillæg følger nogle vage antydninger af, at det særligt kvindelige eller feminine definerer virksomheden på en særegen måde, som antyder et skær af både kolonisering og underlødighed. Vi skal nu prøve at grave nogle modsætninger frem mellem maskulinitet og femininitet af særlig betydning for børnehavområdet og derpå give nogle antydninger af, hvordan også hele børnehavområdet er hierarkiseret i form af en maskulin dominans. Det gør vi med baggrund i Bourdieus forskning, idet vi lader de kontroverser ligge, som positionen har indgået i (bl.a. Skeggs 2004).

Det er en kendt sag, at smag for bestemte måder at klæde sig på og måder man lader kroppen bære dem frem på hænger sammen med social opvækst og løbebane, med ens placering i det sociale rum (Bourdieu 2002). Det er også fra en sådan position i rummet – relativt høj respektive lav volumen af kapital – man vurderer andre, positivt eller negativt. Dette klasseperspektiv indeholder også en krop- og kønsdimension. Samtidig som f.eks. skjorte-

jakke-og-slips informerer om mandens sociale kendetegn er antrækket en måde at skjule kroppens distinkte former på. Modsat hylder kvinden med sin klæde- dragt, kosmetik og udstyr – som f.eks. dametasken – skønheden og sin krop, men som et æstetisk objekt (Bourdieu 1999, s. 127).

Pardannelsens magi kan udmærket betragtes som drevet af symbolske spil mellem at skjule og hylde kroppen. Også den store majoritet af respondenterne i det forskningsprojekt, vi kommer til om lidt, har etableret sig med en partner, en kæreste, samboer eller ægtefælle. Disse pardannelser følger et tydeligt mønster, hvor mere end seks ud af ti indgår i endogame forhold. Har den ene en gymnasieuddannelse, er man tilbøjelig til at finde en partner med samme baggrund. Har man omvendt ikke investeret i dette eksamenspapir, er man ligeledes tilbøjelig til at finde en partner, som heller ikke har gjort netop dette (Olsen 2015).

På et generelt plan fremmer de sociale inddelinger af kønnene to forskellige klasser af habitus i form af modsatte og komplementære kroppe. Kroppene er klassificerede og klassificerer; det tilkommer mændene at udføre alle de handlinger, der er farefulde og spektakulære, manden besidder det kortvarige og ydre, det officielle og offentlige, det øvre og retlinede. Hvor manden konkurrerer i motocross eller drager i krig, forvalter kvinden det kontinuerlige og indre i form af hjemmets hushold, slægten, familien og børnene. Kvindens sfære er ikke det offentlige, men det mere tarvelige, nedre og private – bevægelsesmodusens symbolik er krum og rund som at æe barnets hoved eller fylde springformen den kagedej (Bourdieu 1999, s. 43). Udlagt vil

mænd typisk blive beundret for deres virile udadvendte opførsel, mens den virile kvinde derimod vil blive set på som vulgær og måske lidt "løs på tråden".

Om man mener, at kønnet og dets handlemåder "konstrueres" af "aktørerne" selv på frivillig basis – at man vælger og iklæder dig kønnet som en sok, man tager på – kan det sikkert virke krænkende at blive mindet om århundreder gamle struktureringer af delingen mellem kønnene. Men det kan netop være sådanne historiske strukturer, som bestemmer forandringernes form. For alt, som angår køn, er under forandring som på så mange andre områder, hvor der hersker strid og kamp om privilegier. Selve fordelingsstrukturen i den kønsmæssige arbejdsdeling er imidlertid robust, grænsende til uforanderlighed. Det kommer af trægheden i habitus, da principperne først overføres fra krop til krop forud for bevidsthed og tale og undslipper på den måde programatiske korrektioner fra pædagogiske målsætninger, de kønspolitiske bevægelser og andre kønspolitiske interventioner (Bourdieu 1999, s. 122). Kønsopdelingens stabilitet beror også på nogle praktiske principper, som både omverdenen og kvinderne selv sætter i værk gennem deres valg. Ifølge et af disse principper ligger de funktioner, der er passende for kvinderne i forlængelse af de hjemlige funktioner: undervisning og andet pædagogisk arbejde, omsorg og service (Bourdieu 1999, s. 120).

I spillene mellem kønnene udfolder den mandlige dominans sig ifølge Bourdieu ved, at kvinder tillægges særegenheder, som om de hørte til en kvindelig natur. Hun kan være "blid", "sød", "omsorgsfuld", men også skummel, når hun narrer manden med brug af "kvindelig list". "List"

kan også vendes om i den mere mytiske "kvindelige intuition". Denne intuition fremholdes gerne som et ædelt klarsyn – også i pædagogiske sammenhænge – en særlig ressource hun har fået i favnen, og med hvilken hun bedre end nogen anden kan foregribe andres ønsker eller behændigt undvige ubehageligheder i anmarch. Hun er mere responsiv og følsom over for tonefald og nonverbale tegn og er dermed bedre til at afkode de implicerede følelser. Og alt dette er typisk for dominerede grupper, i dette tilfælde kvinder (Bourdieu 1999, s. 44).

På børnehavens bagtæppe skildres således et androcentrisk verdensbillede i modsætning til et kvindeligt gynocentrisk. Der er imidlertid ingen instanser, man direkte kan appellere til og stille til ansvar for dette, og i tillæg forbliver både manden og kvinden umiddelbart uvidende om dominansrelationen. Hvordan styrken fra de skjulte konstanter, vi har løftet frem her, slår ind i børnehaven i forholdet mellem mandligt og kvindeligt personale er et empirisk spørgsmål, vi tager fat på nu.

Forskelle i mænds og kvinders arbejdsopgaver i børnehaven

Baseret på analyser af svar fra 2.300 kvindelige og 133 mandlige ansatte i 588 tilfældigt udvalgte norske børnehaver konkluderer Løvgren (2014), at personalet ikke opfatter det sådan, at arbejdsopgaverne udføres efter et "traditionelt kønsrollemønster". En "kønstraditionalist" vil mene, at der er arbejdsopgaver som passer bedst til kvinder og andre bedst til mænd. Med undersøgelsens design og interesse for personalets holdninger får man naturligvis ikke indblik i, hvorvidt der kan være mønstre mellem de måder,

det mandlige respektive det kvindelige personale handler, samspiller og opfatter arbejdet på i hverdagen, og hvilke sociale dynamikker som enten inkluderer eller ekskluderer et kønsmæssigt lille mindretal, nemlig mændene. Når denne undersøgelse ikke får tydelige forskelle frem mellem, hvordan de to køn ser på arbejdsfordeling- og opgaver, kan det bero på, at de sætter krydsene i spørgeskemaet under indtryk af de sociale vilkår, de lever i mere generelt.

Kønsmønstre i rekrutteringen af personalet

Datamaterialet består af 700 spørgeskemabesvarelser fra ledere, pædagoger og pædagogmedhjælpere i samtlige 80 børnehaver i de to danske kommuner Fanø og Esbjerg². Efter bortfald af mangelfulde besvarelser skal vi arbejde med besvarelserne fra 626 kvinder og 45 mænd, henholdsvis 93,3 og 6,7 %, hvilket altså svarer til fordelingen på landsplan. Den ene del af skemaet består af 13 pædagogiske dilemmas spørgsmål, hvoraf to sæt omhandler køn. Den anden del skal få baggrundsinformationer frem om respondenternes arbejdsforhold, om opvækst- og levemiljø, og hvordan de gør brug af en række faglige og kulturelle ressourcer. Her bliver det nærliggende at se på, om der er mønstre mellem de to kønsgrupper imellem med hensyn til opvækst og sociale investeringer op over livsbanen. Hvis der er sådanne forskelle i datamaterialet betyder det, at køn bare kan bruges som én variabel blandt flere.

Der er imidlertid ganske få, men systematiske forskelle blandt respondentgruppens mænd og kvinder. Den ene omhandler opvækstmiljøet, hvor 19,0 % af mændene mod 9,4 % af kvinderne har en far med enten lærer- eller pædagogbag-

grund. Det samme mønster går igen for mødrenes del, hvor over halvdelen af mændene i tabel 3 (51,2 %) har en mor med baggrund inden for pædagogisk arbejde og omsorg, mens dette bare gælder for under en tredjedel af de kvindelige ansatte. Den anden forskel drejer sig om de investeringer, respondenterne gør op over livsbanen, i dette tilfælde i pædagogik; hele 48,1 % af mændene mod bare 14,2 % af kvinderne har en partner indenfor et pædagogisk erhverv, se tabel 4. Uden at kunne komme det nærmere tyder det altså på, at mændene i højere grad end kvinderne kan associeres med de særlige varianter af arvet og erhvervet kulturel kapital, som kan forbindes med omsorgsarbejde, pædagogik og lærergerning.

Sådan stillede vi værdispørgsmålene

Vi undersøger om kvinder og mænd i respondentgruppen har forskellige værdiprofiler i forhold til henholdsvis drenge og piger i børnehaven. Først præsenterer vi projektets design og hovedfund og fortsætter derpå ind i de kønsspecifikke detailstudier.

Hvordan undgår man, at svarene i et interview eller på et spørgeskema forbliver et modificeret ekko af aktuelt dominerende diskurser inden for køn, pædagogik og ligestilling, enten svarene er modvillige eller velvillige? Og hvordan får man svar frem, som mest mulig ligner det arbejdsunivers, det pædagogiske personale færdes i til daglig? De udfordringer har vi prøvet at løse ved at stille dilemmas spørgsmål om emner, der er genkendelige fra hverdagslivet i børnehaven.

Værdispørgsmålene indledes på denne måde: "Her kommer nogle udsagn om pædagogik i daginstitutionen. Synspunk-

Mænd i børnehaven – gør de egentlig nogen forskel?

I spillene mellem kønnene udfolder den mandlige dominans sig ifølge Bourdieu ved, at kvinder tillægges særegenheder, som om de hørte til en kvindelig natur.

terne kommer to og to. Kryds af ved det ene i hvert par, du synes bedst om". De to synspunkter er udsagn, der har denne case som reference – det afkrydsede udsagn her og senere indikerer det udsagn, som flertallet af respondenterne vælger:

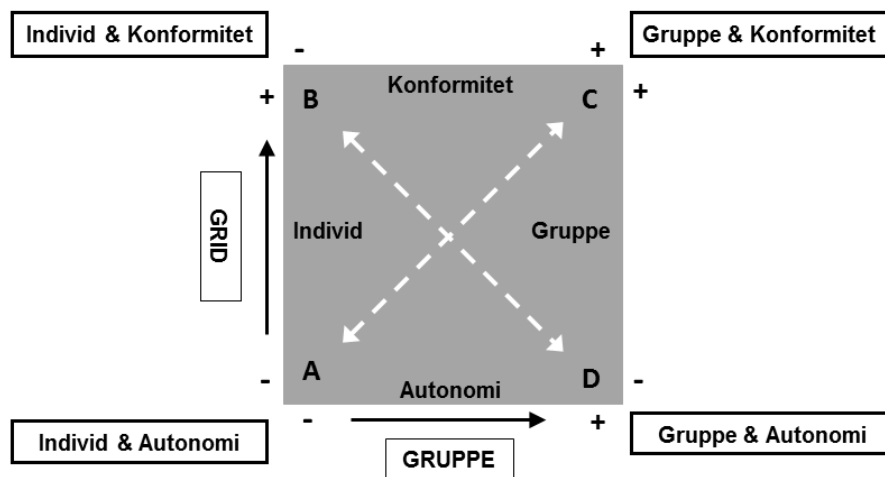
To piger har leget intenst sammen i over en halv time, og nu kommer Emma og vil være med også. Efter nogle forgæves forsøg på at blive optaget i de to pigers leg, puffer de Emma væk, og hun begynder at hulke.

- Børn oplever hele tiden at blive lukket ind i grupper og holdt ude, så derfor må Emma også acceptere afvisningen og blive den erfaring rigere, det ville jeg prøve at forklare hende.
- Det er ikke acceptabelt at holde andre børn ude af en legegruppe, og da slet ikke på den måde, jeg ville prøve, om jeg kunne bringe pigerne sammen og få Emma med i legen.

Respondenten skal altså vælge det synspunkt, hun "synes bedst om". Udsagnene er konstrueret på baggrund af Mary Douglas' *Grid Group Cultural Theory*, som også forklarer indholdet i de to ovenstående parenteser.

'Grid-Group', netværk og gruppe

Med Douglas' model bliver det muligt på en systematisk måde at spørge om værdidimensionerne uden at spørge direkte til dem. Termen 'grid' henviser til et

Figur 1: Fire værdipoler i forlængelse af Mary Douglas' 'Grid group cultural theory'.

fletværk af regler og bindinger, ethvert individ er spundet ind i (Douglas 1978, s. 6). 'Grid'-aksen dækker, som den lodrette pil i figur 1 illustrerer det, et kontinuum fra stærk til svag individualitet. 'Gruppe' garanterer den 'sociale inkorporering' og defineres ved de krav, den gør gældende over for sine medlemmer, de grænser, den trækker rundt om dem, de rettigheder den giver samt de pålæg den udsteder (Douglas 1975; 1978, s. 7-8). Grid og gruppe kan nu kombineres sammen i en matrix med de fire poler mod hjørnerne A, B, C og D, den nøjere forklaring følger efter figuren:

De to udsagn følger altså B-D-aksen. Følger man først den venstre lodrette GRID-pil fra bunden og op, erstattes svage rollestrukturer med udviklede rollestrukturer øverst. De sociale bindinger går fra stærk til svag individualitet. I bunden er de sociale bindinger svage, mens der mod +erne i toppen er synlige regelsæt. Med den vandrette pil GRUPPE fra venstre mød højre erstattes en svag gruppeloyalitet gradvist med en stærk.

I figurens position C – stærk grid og stærk gruppe – vil voksne være tilbøjelige til at holde stærkt på generationsforskellen mellem dem og børnene og håndhæve kollektive normer og regler. Derimod er barnet som enkeltindivid i centrum i position A – svag grid og svag gruppe – uden at være bundet til et gruppertilhørsforhold og relativt fri af moralske bindinger. På den måde udgør positionerne A, B, C eller D fire indbyrdes modstående pædagogiske profiler. Er pædagogen fx vokset op i et indremissionsk hjem med stærke moralske familiebindinger og strenge kønsdelte religiøse leveregler som i C positionen – Gruppe & Konformitet – kan der forestå et omfat-

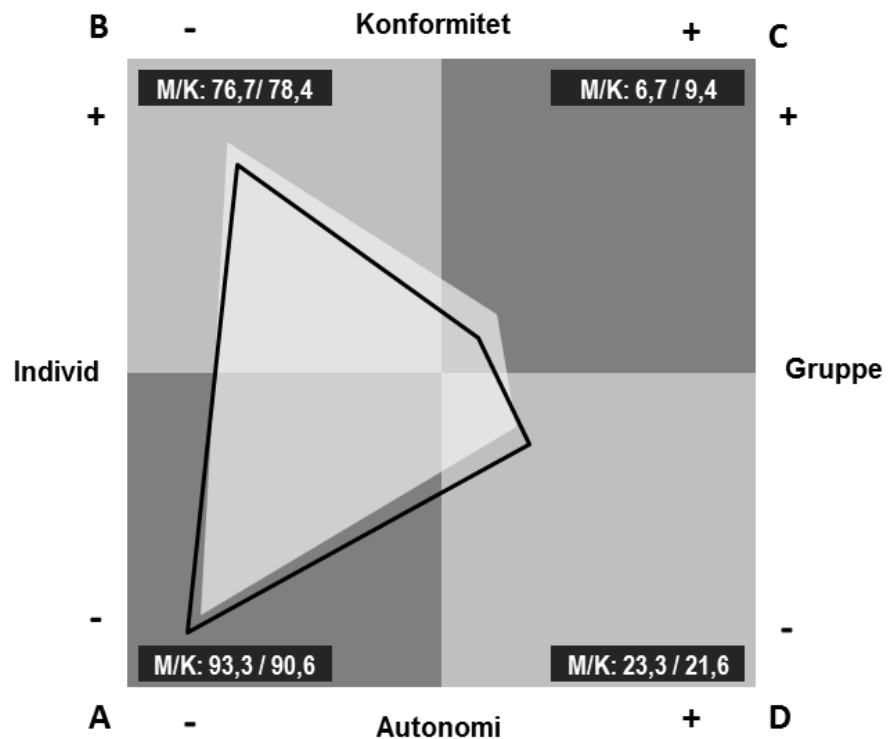
tende identitetsarbejde med en ansættelse i en børnehave af "typen A" – Individ & Autonomi – med en barncentreret reformpædagogik og vægt på ligestilling mellem kønnene. Et andet typeeksempel på C-positionen kunne være Jehovas Vidner, som via stærke bindinger indadtil i menigheden vogter over en række religiøst begrundede moralske dogmer. Imod position A – Individ & Autonomi – vil man alene være engageret i en universel individualisme såsom at være "sin egen lykkes smed" eller vægte "individets frie udfoldelsesmuligheder".

De hvide pile inde i kvadratet illustrerer, hvordan sympati for et B-udsagn samtidig

kalder på afsmagen for et D-udsagn, idet også akse A-C er en relation af smag-afsmag, det er stadig den samme case:

To piger har leget intenst sammen i over en halv time, og nu kommer Emma og vil være med også. Efter nogle forgæves forsøg på at blive optaget i de to pigers leg, puffer de Emma væk, og hun begynder at hulke.

☒ Alle tre piger er selvstændige individer, der selv kan vælge til og fra, jeg ville trøste Emma og derpå forklare hende, hvorfor hun ikke kan være med i den legegruppe lige i dag.
(Udsagn A: Individ & Autonomi)

Figur 2: Svarprofil for pigetemaet fordelt på kvindelige (K) respondenter (den hvide rombe) og mandlige (M, rombe i sort omrids); svarfordeling for henholdsvis mandligt og kvindeligt personale i procent.

Mænd i børnehaven – gør de egentlig nogen forskel?

- Det går ikke, at børn bare kan afvise hinanden på den måde, det er der ikke plads til i et fællesskab, så jeg ville få de to piger til at lukke Emma med ind i gruppen.
(Udsagn C: Gruppe & Konformitet).

Og det andet og sidste sæt af dilem-
maudsagn:

- Børn oplever hele tiden at blive lukket ind i grupper og holdt ude, så derfor må Emma også acceptere afvisningen og blive den erfaring rigere, det ville jeg prøve at forklare hende.
(Udsagn B: Individ & Konformitet).

- Det er ikke acceptabelt at holde andre børn ude af en legegruppe, og da slet ikke på den måde, jeg ville prøve, om jeg kunne bringe pigerne sammen og få Emma med i legen.
(Udsagn D: Gruppe & Autonomi).

Det kvindelige personales svarprofil for de to sæt af dilemmaspørgsmål – A versus C og B versus D – er illustreret med den hvide rombe i figur 2, mens det mandlige personales profil fremgår af den sorte rombe; svarprocenterne for hvert udsagn er angivet i hvert hjørne fordelt på mandlige og kvindelige respondenter.

De mandlige og kvindelige ansatte har næsten helt identiske svarprofiler og orienteret mod individ siden, polariseret mellem autonomi og konformitet. Gemmer der sig et ikke-kønnet polariseret mønster i de to køns svarprofiler, om man slår de to romber sammen, adskiller respondenter i det øverste venstre B-hjørne sig fra dem i den nederste venstre A-hjørne? Det gør der ikke, hverken alder, antal år i erhvervet, placeringen i stillingshierarkiet, arvet kapital eller akkumuleret kulturel

kapital op over livsbanen tvinger særlige præferencer frem.

Drengetemaet indledes også med en case:

En ansat i en daginstitution (pædagog eller pædagogmedhjælper) er blevet irriteret på 5-årige Oliver, han har været en del på tværs i dagens løb og er nu blevet temmelig hårdhændet over for to af de mindre børn; den ansatte griber fat i Olivers overarm, trækker ham til side og skælder ham ud i en hård tone.

- Det er helt i orden, at den ansatte skrider ind og gør, som hun gør, for Olivers voldsomme opførsel kan hverken tolereres inden for eller uden

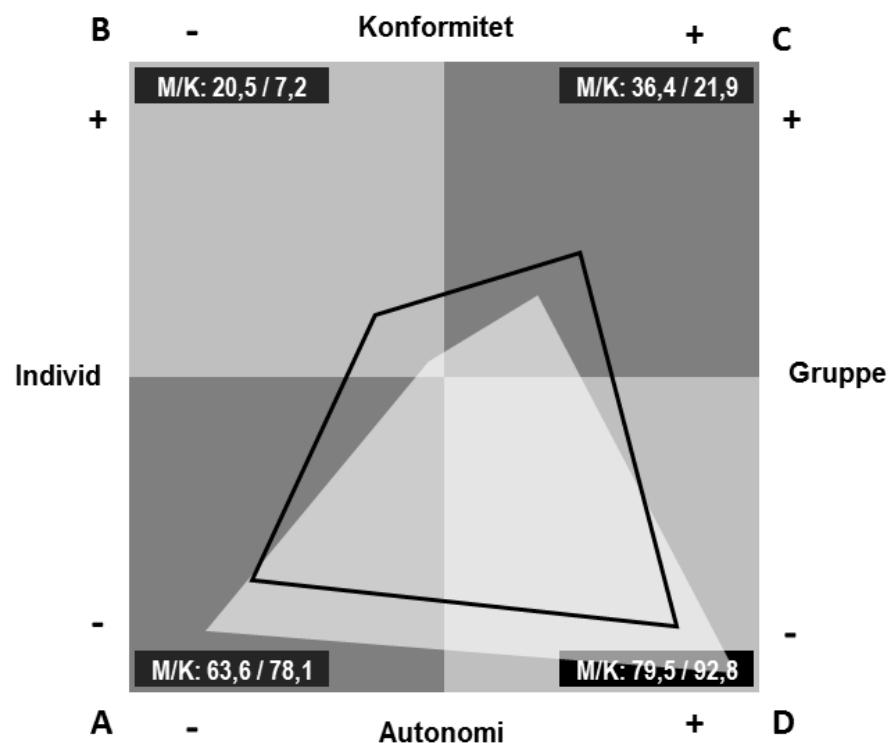
for institutionen.

(Udsagn C: Gruppe & Konformitet)

- Det er aldeles ikke i orden, at den ansatte skrider ind på den måde, i stedet ville jeg prøve at snakke med Oliver i fred og ro og forklare, hvordan hans handlinger kan ødelægge det for de mindre børn.
(Udsagn A: Individ & Autonomi).

Og det andet og sidste sæt af dilem-
maudsagn:

- Det er i orden, at den ansatte reagerer så kvikt på Olivers handling og iret-

Figur 3: Svarprofil for drenge-temaet fordelt på kvindelige (K) respondenter (den hvide rombe) og mandlige (M, rombe i sort omrids); svarfordeling for henholdsvis mandligt og kvindeligt personale i procent.

I spillene mellem kønnene udfolder den mandlige dominans sig ifølge Bourdieu ved, **at kvinder tillægges særegenheder, som om de hørte til en kvindelig natur.**

tesætter ham, for ser vi igennem fingre med den slags, risikerer vi, at det hele skrider.

(Udsagn B: Individ & Konformitet).

☒ Oliver bør stoppes på den ene eller den anden måde, og derefter må vi finde en aktivitet, der kan sluse ham tilbage i børnegruppen.

(Udsagn D: Gruppe & Autonomi).

De mandlige og kvindelige ansatte er fælles om orienteringen mod autonomi polariseret mellem individ og gruppe, idet de kvindelige ansatte dog insisterer lidt stærkere end mændene. Som med pigeprofilen i figur 2 kan heller ikke variationerne inden for drengeprofilen hverken forklares med alder, antal år i erhvervet, placeringen i stillingshierarkiet, arvet kapital eller akkumuleret kulturel kapital op over livsbanen.

De pædagogiske værdier er ikke kønsdelte

Sammenfattende viser analyserne af de to sæt af dilemmaspørgsmål – pigete-

maet og drengetemaet – at gruppen af mandlige og kvindelige respondenter har tilnærmelsesvist identiske orienteringer. Vi finder altså ingen kønsdelte præferencer blandt personalet, når respondenter bliver konfronteret med pædagogiske kønsspørgsmål på denne måde.

Hvad betyder det, at respondenterne orienterer sig mod individ og ikke gruppe under pigetemaet, som vist i figur 2, mens de har præferencer for autonomi og ikke konformitet for drengenes vedkommende som vist i figur 3?

Først kan vi vise til, at både pige- og drengeprofilen har A-hjørnet til fælles, når man sammenholder figur 2 og 3. Den centrale forskel består i, at der i pigeprofilen indgår en konformitetsdimension (B-hjørnet, stærk GRID, svag GRUPPE), som er fraværende for drengenes vedkommende. Tilsvarende er drengeprofilen ene om gruppedimensionen (D-hjørnet, svag GRID, stærk GRUPPE). Pigerne mødes tilsyneladende med et stærkere integrativt ordens- og voksen-regime, end drengene

bliver genstand for; de tilstås derimod en større tillid inden for børnehavens gruppesammenhænge. Dette samsvarer med Palludans (2005) analyser af de to toner i studiet af samspillene mellem voksne og børn i børnehaven, udvekslingstenen og undervisningstenen. Nogle børn bliver "talt med" som en fuldgod partner, andre talt "ned til". Blandt de børn, som prøver at finde vej fra undervisningstenen til udvekslingstenen, er der nogen, som mislykkes. Og det er helt typisk pigerne. Det falder derimod ganske enkelt for drengene – især de etnisk danske – at respondere på det, personalet gør, og tale med de voksne om det, de voksne er optaget af.

Er der forskelle mellem det mandlige og det kvindelige personales svarvalg på dilemmaspørgsmålene i de resterende 11 cases fra børnehavens dagligliv, som tilsammen omhandler tolerance, børns kreativitet, deres manerer og høflighed, ordensarbejde, konkurrence, påpas-selighed med børnehavens ejendele, morgensamlingen, børns overgang til

Mænd i børnehaven – gør de egentlig nogen forskel?

skolen samt forholdet til forskellige forældregrupper?

Her er svarene helt identiske med de mønstre, som de to figurer illustrerer. Det kvindelige og det mandlige personales svarprofiler er altså tilnærmelsesvis identiske i undersøgelsen som helhed, uanset at rekrutteringsmønstret adskiller sig fra hinanden i de to grupper. Der er dog et mønster i seks af de pædagogiske temaer, hvor de kvindelige respondenter er lidt mere tilbøjelige til at orientere sig mod autonomisvar – A eller D – mens mændene omvendt orienterer sig mod konformitet, især mod C-hjørnet. Denne variation er imidlertid ikke så omfattende og stærk, at det giver anledning til yderligere analyser her.

Mænd gør ingen særlig forskel i børnehaven

De centralstatslige og kommunale engagementer for at øge andelen af mænd i omsorgsarbejde og pædagogisk arbejde er stødt stigende, bakket op af de faglige organisationer, ligesom mænds deltagelse også er blevet genstand for forsknings- og udrednings- og udviklingsarbejder. Ønskerne om "flere mænd og færre kvinder" i børnehaven er drevet frem af ligestillingsmål på et generelt kønsdelt arbejdsmarked, psykologiske opfattelser og bedømmelser af børns (især drengenes) behov samt hensyn til børnehavens indre arbejds- og organisationsforhold. De i øvrigt ganske få og metodisk selektive kvalitative studier rapporterer, at mænd – ud over at varetage en stor del af de samme opgaver som det kvindelige personale i børnehaverne – også leverer et eget bidrag. Paradoksalt nok er der ingen, som har spurgt om ikke også det kvindelige personale gør en forskel og yder sine

ekstraordinære bidrag til børnehavens levemiljø; f.eks. har heller ingen undersøgt, hvad en pædagog foretager sig i løbet af en arbejdsdag. Snarere defineres kvindernes bidrag som et problem, netop flere mænd skal kunne kompensere for. Den stålsathed, hvormed der tales for flere mænd og færre kvinder i børnehaven, står imidlertid i et omvendt forhold til de videnskabelige indsigter på området.

Nærværende forskning tilsammen med andre bidrag (fx Løvgren 2014) peger på, at der ikke er manifesterede forskelle i de måder, mænd og kvinder reagerer på, når de bliver udfordret på spørgsmål om arbejdet i børnehaven i al almindelighed og forholdet til drenge og piger specielt. Palludan (2005) afdækker, hvordan flygtighed og samhørighed konkurrerer med hinanden i de voksnes samspil med børnene, og hvordan flygtigheden får overtaget. Det sker bl.a., når klokken – den institutionelle tidsrytme – dominerer, og når de voksnes overblik huserer, altså når ordensarbejdet tager over (Olsen 2007). Om der er et mønster i måden kvinder administrerer spændingen mellem flygtighed og samhørighed på, som adskiller sig fra det mandlige personales, er fremdeles et ubesvaret spørgsmål. Det er heller ikke dokumenteret, at det mandlige personale skulle administrere ordensarbejde samt irettesættelser og sympatihandlinger over for børnene i andre mønstre end det kvindelige.

Kontroverser om køn i børnehaven

Der er et utal af kontroverser knyttet til pædagogik, køn og kønsforskning. Vi skal blot omtale to af dem, først "ligestilling" og derpå forholdet mellem første og anden natur. Ligestillingsbestrebelse følger to krydsende linjer, personalets og

børnenes. Uanset køn peges jævnligt på, hvordan personalet spontant og uerkendt behandler drengene og pigerne forskelligt, hvorved visse overleverede og typiske måder at være henholdsvis dreng og pige på reproduceres. Pædagogisk kan man forholde sig til dette på to måder: som et problem, der "bør gøres noget ved" eller som en legal omstændighed ved den kulturformation, man har lod og del i. Med baggrund i bl.a. Bourdieus praktikteori er det ikke på nogen måde kontroversielt, at mennesker, også personalet i børnehaven, handler pr. krop, også hvad kønsrelationerne angår. Konstitueringen af "dreng" og "pige" i børnehaven beror på to parallelle udøvelser af symbolsk dominans, som udøves uden indblanding af pædagogens vidende bevidsthed, men i de habituelle dispositioners "dunkle verden" (Bourdieu 1999, s. 177-178). De pædagogiske interventioner omhandler da heller ikke realiseringen af personalets praksisser, men annonceringen af de didaktiske rammevilkår herfor, f.eks. ved at sænke barrieren for både drenges og pigers deltagelse uanset aktivitetstype i børnehaven. For de voksnes del står det stadig hen i det uvisse, hvor de verificerede argumenter for en øgning af mændenes andel i børnehaven skal hentes. Det er således påfaldende, at "kvindelighed" og "femininitet" hverken er defineret eller undersøgt, men alligevel alene fremstår som en mangel op imod en mere vital mandlig maskulinitet (jf. også Beauvoir 2000). Det politiske rekrutteringsønske om "flere mænd og færre kvinder" til børnehaven er således fremmet af flere led af svage forforståelser. I tillæg er den relativt høje beskæftigelsesandel af kvinder ikke et planlagt aktivt ønske, men et resultat af samfundsændringer over flere år, hvor pladsen som pædagog

i børnehaven har stået åben, fordi andre veje lukkede sig omkring dem; det økonomiske grundlag for en familie baseret på en enkelt indkomst – mandens – smuldrede, hvorfor den hjemmegående husmor forsvandt. Forandringerne i erhvervsstrukturen har været ledsaget af mangfoldige politiske reguleringer, som har reduceret kvinders økonomiske afhængighed af familien og de omsorgsbyrder, de har båret; én form for afhængighed i kvinders livsførelse er blevet skiftet ud respektive suppleret med nye former for afhængighed, om man vil. Med denne frisættelse stod kvinderne imidlertid overfor en ulig konkurrence inden for eliterne og inden for håndværk, produktion og til dels også reproduktion, eftersom positionere allerede var besat og domineret af mændene.

Når man vil rulle mændene frem og kvinderne tilbage inden for omsorgserhvervene, er det altså en intervention i den nødvendighed, kvinder har været overladt til og tvunget ind i. På den pædagogiske gren af kønsforskningen flyder politiske og pædagogiske ligestillingsprogrammer sammen uden sammenhængende forståelser af arbejdsmarkedsforholdenes historie, køn og kulturel reproduktion.

Den anden kontrovers omhandler forholdet mellem første og anden natur, ofte fordrejet i dualismen "arv eller miljø".

I hvilket omfang kan mønstre i opførelse føres tilbage til kønsforskelle og derfra videre tilbage til determinationerne fra en første natur? "Første natur" kan da være forstået som arv i forlængelse af evolutionære transformationer, eller bestemt ved brug af fagområder som fysiologi, biologi og kemi. Her kan man først slå fast, at første natur ikke eksisterer som sådan, når det kommer til menneskelige handlinger; i samfundslivet inklusive det pædagogiske er det den anden naturs arena, den natur første optræder på. At mennesker inklusive sit køn, begær, drifter osv. også er første natur, er for så vidt en banal konstatering. Men handlinger inden for en kulturel og pædagogisk sammenhæng er alle på den ene eller anden måde sociale og må forstås som sådanne – som anden natur. På den måde er den første natur altid pakket ind i den anden, det er her den første naturs mulighedsbetingelser og retning lægges fast.

Det er jo åbenbart meningsfyldt at spørge, om de mandlige ansattes måder at opføre sig på i børnehaven følger et andet mønster end de kvindelige ansattes. Men dette siger i sig selv ikke noget specifikt om maskulinitet respektive femininitet i børnehaven, disse kategorier kan i princippet gå på tværs af kønnene, som også svarprofilerne for de pædagogiske dilemmas spørgsmål dokumenterer. Dette forhold er enten

underbelyst eller ikke belyst i den børnehaverelaterede kønsforskning, som først og fremmest fokuserer på personalets kønssammensætning, fremfor de kønsmæssige reproduktionsmønstres anden natur. Med helt få undtagelser (Havung 2000) har heller ikke relationelle forskningsdesigns været under udvikling; forskningsarbejder som ser på, hvordan de to køn hæmmer eller fremmer hinandens handlemuligheder. Den mest udfordrende og løfterige inspiration for kønsforskningen ser vi imidlertid i det androcentriske væv i børnehavepædagogikkens bagtæppe. ♦

Når vi kvinder leder efter vakse kloge mænd, forfølger vi slet ikke vores egen interesse. Den rige nar til mand jeg har, som ikke er andet end sin titel og sine penge, ved jeg lige nøjagtig hvordan jeg skal ordne. Det er os kvinder om at gøre at få overtaget, men det får vi ikke over de kloge mænd uden megen møje og lang tids intriger.

Figuren "Pernille" i Ludvig Holbergs *Henrick og Pernille*, 1731.

De svages våben er altid svage våben"

Lucien Bianco, 1997.

REFERENCER

- Beauvoir, S. D. (2000). *Det andet kønn*. Oslo: Pax forlag.
- Bourdieu, P. (1999). *Den maskuline dominans*. Tiderne Skifter.
- Bourdieu, P. (2002). *Distinction: A social critique of the judgment of taste*. London: Routledge and Kegan Paul.
- BUPL (2015). BUPL's medlemmer fordelt på køn og type arbejdsplads. www.bupl.dk/presse/statistik_om_boern_og_paedagoger/medlemmer_fordelt_paa_koen_og_type_arbejdsplads?OpenDocument. Senest opdateret 02-02-2015.
- Dolk, K. (2011). Genuspedagogisk trubbel. Från en kompensatorisk till en komplicerande genuspedagogik. I Lenz Taguchi, Hillevi, Bodén, Linnea & Ohrlander, Kajsa (red.) *En rosa pedagogik. Jämställdhetspedagogiska utmaningar*. Stockholm: Liber.
- Douglas, M. (1978). *Cultural bias*. Paper nr. 34, Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.
- Douglas, M. (1975). *Naturlige symboler*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- FLERE MÆND TAK! Forslag til rekruttering og fastholdelse af mandlige medarbejdere i den kommunale pasning, omsorg og pleje. (2009). KL og KTO/FOA – Fag og Arbejde.
- Havung, M. (2000). *Anpassning till rådande ordning, en studie af manliga förskolelärare i förskoleverksamhet*. Institutionen for pedagogikk, Lærerhøgskolan i Malmø.
- Hardardottir, G. A. & Petursdottir, G. M. (2014). Gendering in one Icelandic preschool. *Nordisk barnehageforskning/Nordic Early Childhood Education Research*. Vol. 7, nr 9, p 1-14.
- Holt, H.; Geerdsen, L. P.; Christensen, G.; Klitgaard, C. & Lind, M. L. (2006). *Det kønsopdelte arbejdsmarked. En kvantitativ og kvalitativ belysning*. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd 06:02.
- Kvinder & Mænd, 2011 (2011). Danmarks Statistik. Temapublikation nr. 7.
- Lønkommissionens redegørelse (2010). *Løn, køn, uddannelse og fleksibilitet, bind II*. Albertslund: Rosendahl – Schultz Grafisk.
- Løvgren, M. (2014). Gender traditionalism at work? Submitted to *Gender, work and organizations*.
- Nielsen, S. B. (2005). *Mænd og daginstitutionsarbejdets modernisering: Teoretiske, historiske og etnografiske perspektiver på sammenhænge mellem køn, pædagogisk arbejde og organisering i daginstitutioner*. Ph.d.-afhandling, Roskilde Universitetscenter.
- Nordberg, M. (red.) (2012). *Manlighet i fokus: en bok om manliga pedagoger, pojkar och maskulinitetskapande i förskola och skola*. Stockholm: Liber.
- Olsen, B. (2007). *Pædagogik, pædagogmedhjælpere og pædagoger – arbejdsdelinger og opdragelsespraksis i daginstitutionen*. Viborg: Forlaget PUC.
- Olsen, B. (2009). *Når pædagogikken bringer mennesker sammen: En eksperimentel rejse gennem byens sociale geografi og alle dens børnehaver*. Viborg: VIA/Systeme.
- Olsen, B. (2014). Mener du virkelig det?! – Fire pædagogiske værdiprofiler i børnehaven. *Gjallerhorn nr. 19*.
- Olsen, B. (2015). Magt & meninger: Pædagogiske værdiprofiler blandt personalet i danske børnehaver. *Nordisk barnehageforskning/Nordic Early Childhood Education Research*. Vol. 9 nr 5, s. 1-17.
- Palludan, C. (2005). *Børnehaven gør en forskel*. Aarhus Universitetsforlag.
- Pedersen, P. M. (2005). *Fordelinger og fordoblinger: Et studie i kønskonstruktioner og social læring i pædagoguddannelsen*. Viborg: Forlaget PUC.
- Redegørelse / Perspektiv- og handlingsplan (2015). Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold. www.uvm.dk/Service/Publikationer/Ligestilling.
- Redegørelse / Perspektiv- og handlingsplan. (2016). Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling. www.uvm.dk/Service/Publikationer/Ligestilling.
- Røthing, R. (2006). *Mann i kvinneland. En kvalitativ studie af kønnsforming blant menn i kvinnedominerte yrker*. Universitet i Oslo.
- Skeggs, B. 2004. Context and Background: Pierre Bourdieu's analysis of class, gender and sexuality. *The Sociological Review*. Vol. 52, 19-33.

Stortingsmelding 7. (2015). *Ligestilling i praksis. Like muligheter for kvinner og menn*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Wahlström, K. (2005): *Piger, drenge og pædagoger. Ligestillingspædagogik i praksis*. Forlaget Børn & Unge.

Warming, K. (2013). *Mænd i omsorgsfag: en interviewundersøgelse af mænds oplevelser og erfaringer som professionelle i tre kvindedominerede fag*. Ph.d.-afhandling, Roskilde Universitet.

ENDNOTES

- ¹ Ved denne lejlighed giver vi os ikke af med at opsummere den pædagogiske kønsforskning i sin helhed. Når kønsspørgsmål rejses i børnehavesammenhænge, er det typisk med fokus på børnene og sekundært de voksne. Vores opmærksomhed gælder primært de kønsforestillinger og relationer, der involverer personalet, især mændene. Vi benytter ikke denne lejlighed til at deltage i aktuelle debatter om den mistænksomhed, mandligt ansatte i børnehaverne er blevet genstand for de seneste år; vi kommenterer heller ikke de pågående kontroverser om grænserne for voksnes kropskontakt med børnene i form af f.eks. kærtegn.
- ² Denne artikel indgår i rækken af publikationer, hvor hovederindet er at undersøge om det pædagogiske personales social oprindelse og livsbane sætter spor i dets pædagogiske værdier; i sin helhed er det publiceret i tidsskriftet *Nordic Early Childhood Education Research* med titlen *Magt & meninger: Pædagogiske værdiprofiler blandt personalet i danske børnehaver* (Olsen 2015). Et specialstudie er publiceret i *Gjallerhorn: Mener du virkelig det?! – Fire værdiprofiler blandt personalet i børnehaverne* (Olsen 2014). Hele forstudiet til projektet er publiceret som bog med titlen *Når pædagogikken bringer mennesker sammen: En eksperimentel rejse gennem byens sociale geografi og alle dens børnehaver* (Olsen 2009). "Børnehave" bruges i artiklen som samlebetegnelse for kommunale og private dagtilbud for børn op til skolealderen i form af vuggestuer, børnehaver og aldersintegrerede institutioner; termen "børnehave" har pædagogiske konnotationer i modsætning til den officielle taksonomis "daginstitution" og "dagtilbud".
- ³ Vi skal understrege, at pigetemaets spørgsmål ikke er det samme som drengetemaet, det er altså to forskellige sæt af dilemmaspørgsmål, vi sammenligner.